

І.С. Панасюк

Житомирський державний університет імені Івана Франка

*Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент кафедри міжкультурної
комунікації Савчук І.І*

Концепт ВИБІР. Лінгвістичні механізми усвідомлення.

Проблема зв'язку мови й мислення посідала одне із центральних місць у лінгвістиці. Лінгвофілософія з її одвічним питанням про співвідношення мови і мислення, лінгвокогнітологія з її рефлексіями щодо свідомості та знання, лінгвосемантика з її розвідками в області значення, смислу і змісту, лінгвокультурологія з її пошуками універсального і етноспецифічного – всі вони стали, по суті, тим стартовим майданчиком, на якому концепт отримав путівку в наукове життя [9: 44–45].

Мета нашого дослідження полягає у визначенні мовних засобів вираження концепту ВИБІР у англійській мові.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) визначитися із дефініцією терміна “концепт”;
- 2) проаналізувати сполучуваність концепту ВИБІР у англійській мові.

Об'єктом дослідження є мовні одиниці на позначення концепту ВИБІР та його концептуальних ознак, а предметом – здатність вилучених мовних одиниць відображати домінантні чи периферійні ознаки зазначеного концепту.

Основною одиницею концептивістики виступає концепт – багатовимірне утворення, що характеризується такими диференційними ознаками: зв'язок з мовою, мисленням, пам'яттю та психікою; абстрагування; етнокультурне забарвлення; момент переживання; специфікація; узагальнення; безтілесність; відкритість; вічність; динамічний характер; гнучкість; множинність складників; потенційна суб'єктивність; тривалість і складність формування; стереотипність відображення ментальної дійсності і виконує пізнавальну функцію, функції збереження знань про світ, структурування знання, орієнтування у світі [1: 260].

Вперше застосування терміна “концепт” зафіксовано в 1928 році у статті

С. А. Аскольдова “Концепт і слово”, проте його дефініція з'явилася у науковій літературі лише в середині ХХ століття. Саме під концептом автор

розуміє “мисленнєве утворення”, яке замінює нам у процесі мислення невизначену множинність предметів одного й того ж роду [1: 267].

Трактування цього терміна вирізняється своєю неоднозначністю та суперечливістю. Спочатку концепт сприймали як синонім до слова “поняття”. У “Лінгвістичному енциклопедичному словнику”. В. Н. Ярцевої терміну “поняття” подається синонім “концепт”. Справді, концепт близький за значенням до поняття, бо є підсумком або сходинкою пізнання світу, мобільний та мінливий, може відбиватися у мовній формі, а може опредмечуватися у невербальній формі або залишатися в ідеальній області людського існування та його свідомості [7: 176].

За визначенням Ю. С. Степанова, концепт – ніби згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини. З іншого боку, це те, за допомогою чого людина сама вливається в культуру, а в деяких випадках і впливає на неї [10: 40].

Концепт як дискретну змістову одиницю колективної свідомості чи ідеального світу, яка зберігається в національній пам’яті носія мови у вербальному вигляді, подає А. П. Бабушкін. Крім того, у своїй праці “Типи концептів в лексико-фразеологічній семантиці мови” автор розглядає низку визначень цього терміна і пояснює його як ментальну репрезентацію, яка визначає, як речі пов’язані між собою і як вони категоризуються [2: 90].

У дослідженнях концепту виокремлюються щонайменше три основні виміри (аспекти) концепту: образний, понятійний й ціннісний. Образна сторона концепту – зорові, слухові, тактильні, нюхові та смакові характеристики предметів, явищ, подій, відображених у нашій пам’яті. Інакше кажучи – це релевантні ознаки практичного знання. Асоціативно – образний вимір є зв’язком концепту з іншими на основі метонімічних та метафоричних переносів [2; 4; 5; 10].

Понятійна сторона концепту – це його мовна фіксація, його позначення, опис, ознакова структура, дефініція, зіставні характеристики одного концепту у межах цього чи іншого концептуального ряду. Найважливіша якість концепту – його голографічна багатовимірна убудованість у систему нашого досвіду. Оцінна сторона концепту – важливість цього психічного утворення як для окремої особи, так і для всього мовного колективу. Вона є також визначальною для виділення концепту. Сукупність концептів, які розглядаються через призму їхньої ціннісної орієнтації, утворює ціннісну

картину світу. У цьому складному ментальному утворенні виділяються найсуттєвіші для тієї чи іншої культури смисли, ціннісні домінанти, сукупність яких утворює певний тип культури, що підтримується і зберігається в мові.

Як і О. С. Кубрякова, З. Д. Попова та І. А. Стернін під концептом ми розуміємо одиницю ментальної інформації, квант знань про дійсність, її елементи, перспективи, характерні для певного соціуму, що трактується у трьох вимірах: понятійному, асоціативно-образному, оцінному [6: 89].

Концепти існують як в індивідуальній свідомості мовної особистості, так і в колективній свідомості мовної групи [6: 200].

Як наголошують лінгвісти, найкраще отримати доступ до концепту можна через мовні засоби. Тобто йдеться про те, що слова є одним з джерел формування концептів у свідомості людини. Крім того, вони потрібні для повідомлення концептів та їх обговорення [8: 8].

У такий спосіб ми підійшли до концептуального аналізу концепту ВИБІР. Вибір – стадія [волі](#), що має на увазі селекцію однієї з двох або більше [альтернатив](#), інколи після періоду [обмірковування](#) [5: 50].

На першому етапі ми виявили ядро концепту ВИБІР, проаналізувавши лексичне значення слова Вибір у тлумачних словниках, а саме Oxford Advanced Learner's Dictionary та Longman Dictionary of Contemporary English. Провівши словникову роботу та дослідивши значення Choice у всіх словниках, ми отримали загальне визначення: *the possibility to choose between several things* (можливість прийняття рішення, вирішення між двома чи більше можливостями) [12; 13].

Тобто, для того, щоб зробити вибір, людина змушена прийняти певне рішення. А прийняття рішень, як правило, дається завжди важко і залежить від того, наскільки сильною є мотивація або бажання зробити правильний вибір.

Синонімами до слова *choice* є *selection, discretion, election, liberty, preference, volition, way, pick, druthers, option, range* [14].

Лексема Choice вживається також у таких словосполученнях, як *Hobson's choice* (the choice between taking what is offered and getting nothing at all. (Thomas Hobson was a man who kept horses and did not give people a choice about which horse they could have.)), що означає, що будь-який вибір не принесе бажаного результату; *be spoilt for choice* (to have so many good possible choices that it is difficult to make a decision) – у цьому випадку вибір такий великий, що дуже

важко прийняти рішення. Ще один варіант реалізації лексими Choice ми бачимо в прикметнику *choosy* (particular in making a choice; difficult to please), що зображує людину, якій дуже важко зробити вибір [12].

Один із видів представлення концептів – фреймова репрезентація. У виділених С.А. Жаботинською основних типах фреймів ми вбачаємо оптимальний шлях дослідження концепту ВИБІР і виокремлення поняттєвого, аксіологічного та образного складників [4: 12-25].

Користуючися методикою, запропонованою С. А. Жаботинською, фреймова репрезентація концепту ВИБІР набуває таких слотів: процедура вибору має пропозиційну структуру, яка містить предикат *Choose* та аргументи ХТО, ЩО. Додатковим вільним аргументом є ТАК, тобто схематично ситуацію вибору можна зобразити так :

Дехто ~ вибирає (choose) ~ Дещо
 Такий ↓ Так

У житті кожної людини настає момент, коли вона повинна зробити якийсь вибір (свій вибір). Суб'єкт вибору може бути перебірливим або неперебірливим у певних ситуаціях або в чомусь. А об'єкт вибору може бути різноманітним: життєвий шлях, професія, стиль життя, друга половинка тощо. Причини вибору також бувають різними: ми вибираємо те, що нам більше подобається, те, про що ми мріємо або вважаємо більш доречнішим. Але іноді людина змушена робити те, що їй нав'язують умови або хтось інший незалежно від її власного бажання. Проте інколи особа, розуміючи всю складність ситуації та усвідомлюючи можливі наслідки, не хоче робити те, до чого її змушують.

Наступні ідіоматичні фрази якнайкраще висвітлюють складність прийняття вибору: *to be Torn Between*; *A Bird in the Hand is Worth Two in the Bush*; *to be on the Fence*; *in a quandary*; *luck of the draw*; *line of least resistance*; *my way or the highway*; *test the water(s)*; *no-brainer* [11].

Отже, концепт ВИБІР об'єктивується в мові за допомогою лексичних одиниць, синтаксичних структур та фразеологічних одиниць. Звичайно, концепт може виражатися й текстами та їх сукупністю, про що йтиметься в подальших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аскольдов С. А. Концепт и слово // Русская словесность: Антология / под ред. В. П. Нерознака. – М. : Academia, 1997. – С. 30.
2. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1996. – 104 с.
3. Вежбицкая А. Лексикография и концептуальный анализ. – Анн Арбор, 1985. – С. 123.
4. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов // Вісн. Черкас. ун-ту: сер. “Філолог. науки”. – 1999. – Вип. 11. – С. 12-25.
5. Джеймс Древер. Словник психології – A Dictionary of Psychology by James Drever. Middlesex: Penguin Reference Books, 1952 – 1966.
6. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – 245 с.
7. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Научн. изд-во “Большая Российская энцикл.”, 2002.
8. Попова З. Д., Стернин И. А. Понятие “концепт” в лингвистических исследованиях. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 1999. – 30 с.
9. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя, 2008. – 332 с.
10. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. – М. : Шк. “Языки русской культуры”, 1997. – 824 с.
11. Cambridge International Dictionary of Idioms, CD – ROM.
12. Longman Dictionary of Contemporary English, CD – ROM, Updated Edition.
13. Oxford Advanced Learner’s Dictionary, CD – ROM.
14. Thesaurus, Oxford Paperback, Third edition, 2006.